

KÖNYVISMERTETÉS.

Palágyi Menyhért Petőfiről.

Hasznos szolgálatot tenne irodalmunk történetének, a ki megírná, milyen különböző módon alakult Petőfi írói képe és értéke a negyvenes évektől napjainkig a közönség és kritikusi szemében. Nemcsak a költőre, reánk is igen érdekes lenne ez a történet, mert valóságos kulturkép számba menne. Alig van író, a kinek képe oly óriási változáson ment volna keresztül aránylag rövid idő alatt, mint éppen Petőfié. A forradalmi sansculotte-ok harsány hangú dalosából ma divatos mágnás-asszonyok epedő szavú szerelmes troubadourja lett, s a holnaposok beteg idegzetű köre épp' úgy a magáénak tartja, mint a merev konservatív, a hagyományok lelkes szeretője. Igazán kevés túlzás kell hozzá, hogy Petőfi könyvére alkalmazzuk azt a bibliáról szóló híres verset:

Hic liber est in quo quaerit sua dogmata quisque.

Petőfitől eleinte félt a közönség, aztán a forradalom viharainak ihletett énekesét ünnepelte benne, majd csak a »népies« jelszavú irodalmi irány megalapítóját vették benne észre. És a többi Petőfiről, a ki mind élt egy ideig a magyar közönség tudatában, ugyan ki tudna rövidesen számot adni?

A sok különböző képet végre sikerült elnyomni a bohémének, a vadoncz genie alakjának. Mindannyian, a kik szeretjük Petőfit, már régóta éreztük ennek a képnek hamisságát, de nem tudtuk egy másik positiv alakkal helyettesíteni. Elég az hozzá, hogy ez a bohém Petőfi kezd már haldokolni az irodalmi köztudatban, bár még oly jeles alkotásban is kísért, mint Hartmann János imént kiadott *Petőfi-tanulmányai*, a hol a hős »királya a vándor bohémeknek«. Tartunk ugyan tőle, hogy a kritikus ezzel inkább a maga lelki arcját vetítette a papírra, sem mint Petőfi objectiv lényét.

Petőfi a világirodalom legnagyobb lyrikusa; ezt illetékes idegenek sokszor szívesen elismerték előttem. Nem egy külföldi magyar nyelvtudását neki köszönhetjük. De érdekes, hogy ők a világért sem látják Petőfit annyira komolytalan bohémnek, mint nálunk hajlandók hinni az

fognak velem talán egyezni. Nálunk katolikusoknál 3 útja van a halhatatlanságnak, egyik menybe, másik pokolba, harmadik tisztulóba vezet; nem tudom, melyiket választá Zajbaj, de azt tudom, hogy a dölyfel dagasztott zsémbesek, már ezen a világon purgatóriumot teremtenek magoknak, a nélkül, hogy akár menyországot hozzanak hazájokra, akár a menyei úton hírókkal egek felé emelkedjenek.

Nem lenne talán rossz ezeket az Aurórába kinyomtatni ezen cím alatt »*egy két szó Zajbaj kritikáiról; töredék Gr. Dessenffy József hozzám írt leveléből*«, egy csillag alatt pedig jegyzékbe a két Aurórának történetét egészen, de röviden elbeszélni ezen epigraphéval:

»Lápokban fürdől, s valahányszor zajlik a posváry
Zajbaj alól békák ugranak abból elé.«

Ha nem tetszik vissza kegyednek levelem, elvárandom, minél előbb itt Kassán válaszát, és addig majd kikeresek valamit mind prózában, mind versekben írataim közül, a tekintetes Úr Aurórája számára, addig is maradván megkülömböztetett tisztelettel

A Tekintetes Úrnak

Kassán, Ápril 15-kén 1833.

alázatos szolgálója
Gr. Dessenffy József.

U. I. E folyó hónap 26-kán hagyom el Kassát.

R.

emberek. Nekem Petőfi lángelmejének teljes komolyságába, alkotásainak öntudatos mélységébe vetett hitem rendületlen, éppen azért kétszeres örömmel olvastam végig Palágyi Menyhért remek essaijét, a mi az Endrődi—Ferenczi szerkesztette Petőfi-könyvtárban jelent meg. Ez a »könyvtár«, mely fölhasználva a Petőfi iránt támasztott, a minap még oly divatos érdeklődést, teljesen nyereszkedésre alapult, sok rossz munkával alkalmatlankodott a nagy költő emlékének. De Palágyi tanulmányának kiadásáért hajlandó vagyok vele megbékülni.

Ez a tíz íves füzet közelebb visz bennünket Petőfi lényének megismeréséhez, mint húsz más testes kötet, a mit róla összeírtak az irodalmi napszamosok. Korántsem állítom azt, hogy a Palágyi rajzolta kép végleges, a min immár nem fog módosítani az utókor. Teljesen igazat adok neki, mikor műve végén azt írja; »hogy ki volt tulajdonképpen Petőfi, ... még mindig csak sejteni lehet«. De az bizonyos, hogy a ki ezt a tüneményes költőt helyesen akarja meglátni, az Palágyi tanulmánya után csak a Palágyi irányában mehet tovább, azaz a Petőfi komolyságának, öntudatos nagyságának irányában, a kit erről az útról csak korának számos hatása lendített ki pályája első felében.

A philosophus Palágyi tisztán látja, hogy a Petőfi-problémát nem lehet úgy kezelni, mintha az »irodalom« valamely reális lény volna. Itt is a »faj«, stb. eszméje kísért az organikus magyarázatokban, mely hajlandó az élő valóságot phantastikus constructiókkal pótolni. Az irodalom irányítói az erős egyének, s a kérdés nem az, hogy a népköltészet tudós ismerői és gyűjtői, továbbá a korszellemnek demokrata irányban való átalakulása miként készítették elő a népies elem diadalát költészetünkben; hanem — miben rejlett Petőfi *egyéni* szellemének varázsa? Mi teszi Petőfit nemcsak a magyar, hanem a világirodalomban is egyetlen jelenséggé, vagyis hogy mi az ő páratlan eredetiségének titka? Palágyi mindenkinél jobban érzi, hogy a »népies« és a (»volkstümlich-national« mintájára gyúrt) »nép-nemzeti« általános szólamokkal Petőfi eredetiségét valósággal megvilágítani nem lehet.

Petőfi igazi szabad egyéniség, a kihez közönséges emberekre szabott mértékekkel közel férni nem lehet. Tüneményes pályája egy hatalmas lendület, a melyben minden mozzanatban él az egész multja. Palágyi a könnyebbség kedvéért két szakaszra osztja egész költői pályafutását: az elsőt 1844-ig számítja, a másikat 1844—1849-ig. A csúcst 1847-ben éri el, a mivel még korántsem mondjuk azt, hogy a többi — hanyatlás. Finom érzéssel látja meg, hogy ez a költő mindvégig ragaszkodott a színészethez, mert sohasem csak dalolja élményeit, el is játszza őket. Egyéniségéhez alakít mindent, mint a jó színész, s így vívja ki irodalmunkban a művészi individualismus elvét. Pedig ugyancsak pattogtak ez ellen kortársai.

Szerencsés kifejezést talál Palágyi Petőfi lyrai ihletének jellemzésére, mikor *dinamikus ihletnek* nevezi. Ez az ihlet különmemű hangulatokon keresztülszökelve igyekszik magasabb hangulati egységet létrehozni. Más költők a kész hangulathoz keresnek kifejezést, Petőfi hangulata bámulatos mozgékonyssággal előttünk fejlődik. A mennyi lendületből

mások öt-hat verset írnának, azt ő mind belepreleseli egy rövid költeménybe.

Rendkívüli tehetségét legjobban az mutatja, a hogyan el tudja feledtetni velünk rendkívüli öntudatosságát. Én meg vagyok róla győződve, hogy Petőfi tudatosan a négy évszakra gondolt, s hozzájuk hasonlította a maga életét, mikor ezt a négy sort leírta:

Még ifjú szívemben a lángsugarú nyár,
Még benne virít az egész kikelet,
De ime sötét hajam össze vegyült már,
A lél dere már megüté fejemet.

A sorok szépségét csak növeli az idézet harmadik sorában rejlő kettős értelem.

Ilyen a költő! A természetben mindenütt önmagát látja meg.

Petőfi ezer rejtett finomságáról, lelke milliő kincséről némi fogalmat nyújt ez a derék tanulmány. Vágyódó, kutató lényét, boldogságának mérhetetlen voltát, nemes hazaszeretét, s az emberiséghez való sokágú kapcsolatát senki se értette meg eddig Palágyinál jobban.

Könyvének minden lapja bő tanulság forrása; nem mondhatok róla ezen a helyen röviden helyesebb ítéletet, mint azt, hogy ajánlom mindenkinek komoly, megértő olvasásra.

DR. NAGY JÓZSEF.

KATONA LAJOS.

Midőn a nyári szünet végződtével a tudománymívelő világ újból munkához lát, Katona Lajosra gondolva, az Akadémián és Egyetemen kívül is számos intézet és testület fogja ismételni a mesék ama fájdalmas felkiáltását: »Volt — nincs«! Azokét a mesékét, melyeknek zengő-bongó réz-ezüst-arany erdeit a tudomány tátos paripáján annyiszor száguldotta keresztül-kasul s örökké zsendülő gyümölcseit halomra gyűjtötte, hogy élesen látó s majdnem mindent ismerő szemével, összehasonlítás útján határozza meg a nemek és fajok mivoltát, rokonságát, hovatartozását. Vagy romok közt, kietlenben, az idők végtelen tengerén hányszor vette üldözőbe a mesevilág láthatatlan Medeáit, hogy a szétdarabolt absztrahált tagokat összeszedje, egybeillesse, hogy midőn az utolsó ízecske is együtt volt, a tudomány életadó vizét hinthesse rájuk s akárcsak a ráolvasások szerint »csont ment a csonthoz, velő a velőhez, ín az ínhoz, ér az érhez, vér a vérhez« — s életre keltek a szétszórt tetemek.

Mégis mindezt nem valami egy szál varázsvesszővel, hanem a tudományos felkészültségnek birtokában levő összes eszközeivel érthette el, melyek mindegyikét a maga helyén és idején használta. Arra sohasem kényszerült, hogy egyiknek vagy másiknak hiányát módszerének merev alkalmazásával leplezze vagy kártevőleg pótolja. A mily fáradhatatlan volt kutatásaiban, éppen oly türelmes azok eredményének összeállításában.

Ezekből alakult ki higgadt, alapos ítélete — szerény lelkületének sohasem kérkedő hangján.

Az összehasonlító irodalomtörténet fõadatairól értekezve mondja, hogy »az összehasonlító irodalomtörténet a többi philológiák mellé szerény közvetítõnek szegõdik, hogy valamennyitõl tanulva és valamennyinek megállapított eredményein okúlva, bennök a közöset, az érintkezési pontokat és vonalakat tovább követve, õket egy közös célra törekvõ munkájokban tõle telhetõleg segítse. E feladatok megoldására azonban a közös célok és a helyes módszer ismeretével dolgozó munkások szervezett csapata kellene. Mert ha valahol, akkor itt van égetõ szükség az iskolázott és jól fegyelmezett elmék összesegítõ munkájára. *Εἰς ἀνήρ οὐ πανθ' ὄρα,* — a mit magyarán úgy mondhatnánk, hogy több szem többet lát. S ha valahol, akkor itt, az összehasonlító irodalombúvárlat elõkészítõ mûhelyében, kell tõmérdek apróságból, ezernyi ezer helyrõl s nagy idõbeli távolságokból, számos különbözõ nyelven írt forrásokból egybegyûjteni az anyagot. Ennek a hangyaszorgalommal egybehordott anyagnak a rendezgetésénél és osztályozásánál, itt kell még csak a sok éles szem, a sok éber figyelõ és az ernyedetlen buzgalmú kutató, a ki a tudományt önmagáért szereti. Itt van, ha valahol, nagy becse az aprólékos holmikkal is szívesen bibelõdõ, de azért a nagy, általános szempontoktól sem idegen igazi polyhistornak, a kire korunk részletekbe elmerülni hajlandó irányzata mellett annál szebb feladatok várnak, mentül több hivatottságot hoz magával azok megoldására. E hivatottságnak pedig nem csekély része a szorgalom és kitartás, az egyszer föllett nyom tovább követésében való szívós, hogy ne mondjam makacs következetesség.

Veszedelemmessé e különben értékes tulajdonság csak akkor válik, ha tévedéseinkhez való csõkönyös ragaszkodássá fajul. Pedig tévedni sehol sem oly könnyû talán, mint ott, a hol ezerfelé ágaznak el a vizsgálódás szövevényes útjai. De a tévedések se szegjék szárnyát kutató kedvünknek, ne lohaszszak le bátorságunkat. A tudomány haladása nem egyéb, mint a lelkiismeretes kutatók szakadatlan küzdelme nemcsak egymás, hanem önmaguk ellen is, mihelyt valamely elõbb alkotott véleményük helytelenségérõl meggyõzõdtek.

Igaz, hogy a tudomány mívelõi is emberek s így a legemberibb gyarlóságtól alig lehetnek teljesen mentek. A perpetuandi nominis desiderium, vagy a mit Boccaccio így fejez ki: *lo gran disio deli' eccellenza*, nemcsak a mûvész, hanem a tudós lelkét is méltán hevíti. De az igazság keresésének, e legmagasztosabb kultusznak, mindig kell annyi fel-emelõ és tisztító hatással lennie, ha õszinte, hogy azt az égre törõ lángot a földhöz tapadó füstjétõl minél szabadabbá tegye.«

Katona Lajos mindezt nemcsak megírta, hanem meg is tette, azért oly súlyos veszteség korai, váratlan halála!